Bulgarian e-Journal of Archaeology https://be-ja.org
Българско е-Списание за Археология ISSN: 1314-5088

vol. 14.2, 2024, 327–334

Article history:
Submitted 27 November 2024
Accepted 5 December 2024
Available online 23 December 2024

News / Отзиви

Образователни програми за деца и ученици на Националния археологически институт с музей при Българска академия на науките

Калоян Праматаров [a]

[a] Отдел експозиции, Национален археологически институт с музей, Българска академия на науките, София 1000, ул. „Съборна” 2; kaloyan.pramatarov@gmail.com

Educational programs for children and pupils of the National Institute of Archaeology with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences

Kaloyan Pramatarov [a]

[a] Exhibitions Department, National Institute of Archaeology with Museum, Bulgarian Academy of Sciences; 2 Saborna Str., 1000 Sofia, Bulgaria; kaloyan.pramatarov@gmail.com

Основната цел на музейния педагог-археолог е да пробуди любопитството на детската и ученическата аудитория, да им обясни науката археология, значението на събраните експонати и най-вече да ги накара да възприемат самите себе си през призмата на миналото и неговото отражение в настоящето. В такъв смисъл Археологическият музей има образователна мисия – той дава знания, възпитава вкус, създава интерес в съвременния контекст на дигитализацията и преподаването. Целта е да насърчи мисленето и творчеството като се опитва да скъси дистанцията между научно-изследователската работа на археолозите и това, което се случва в музея. Именно тук идва важната роля на образователните програми и най-вече на практиката.

Ако трябва накратко да опиша съдържанието на настоящата ни работа като музейни педагози в Националния археологически музей, то тя е свързана с разработването на модели за увеличаване на въздействието върху най-младите посетители и пораждането на потребност от диалог и себеизразяване при посещението в музея. Стараем се да избягаме от прекаленото опростяване на материята и да предложим интересен, специфичен, ангажиращ съзнанието продукт. Програмите, които са приведени в действие, са предназначени за деца на възраст между 6 и 11 години и подрастващи на възраст между 12 и 18 години като ги насърчаваме да бъдат наблюдателни, любознателни, асоциативни и най-вече мислещи.

Музейните уроци

За учениците на възраст между 12 и 18 години разработваме тематични уроци, обикновено според желанието на техните преподаватели, допълващи информацията от училищното образование и естествено съобразени с постоянната и временните експозиции в музея (обр.

This article and the content of the journal is licensed under CC BY-NC-ND 4.0
Copyright: © 2024 K. Pramatarov

Обр. 1. Посещение на ученици в 7 клас от 1 СУ „Пенчо Славейков“, гр. София, в Централна зала на Националния археологически музей, 2021 г. (фотоархив на отдел Експозиции)
Fig. 1. Visit of students in Year 7 degree from 1st Secondary school “Pencho Slaveykov”, visiting NAIM, central hall (Exhibition Department’s fotoarchive)

1). Добър пример от 20 февруари тази година е посещението на учениците от 8 клас от Частно средно образователно училище „Рьорих“, добре известно с афинитета си към учене извън класната стая. Ето и поста, който учителят им по история публикува след музейния урок: „Тазгодишните ученици в 8 клас изучават интензивно глобализираното учебно съдържание на предмета „История“. При посещението ни в Националния археологически музей разбулихме тайните на племена и народи, населявали българските земи от древността до XVIII в. Тълкувахме събития, процеси и явления в историята от Средновековието. Разсъждавахме каква е връзката между съвремието ни, начина, по който приемаме идентичността и обществото ни, и миналото от този период“.

Важна част от музейния урок за по-малките ни посетители (на възраст между 6 и 11 години), посветен на основните археологически периоди и поставящ акцент върху емблематични експонати, е разговорът, при който детето е освободено от претенцията да отговаря вярно и е свободно да създава хипотези, които често граничат с фантазията (обр. 2). Търсейки аргументи за тях, то попада в игрова ситуация. И като музейни специалисти ние играем с него и заради него, играем, за да стимулираме неговата способност да изобретява, за да го въоръжим с нови похвати, които то ще употреби, когато играе само. Въобще играем, за да го научим да играе. И докато играем разговаряме (по Джани Родари, „Граматика на фантазията“). Разговаряме за археологията, за една любопитна и до голяма степен непозната за по-малките материя, с помощта на широк кръг нагледни теми.

Обр. 2. Зала „Праистория“, лятна школа за деца и ученици, 2020 г. (фотоархив на отдел Експозиции)
Fig. 2. Hall “Prehistory”, Summer school for children and pupils, 2020 (Exhibition Department’s fotoarchive)

Музейните програми

В музейните ни програми се отразява стремежът ни да превърнем музейното пространство в място за забавление, социализация, комуникация и образование, приобщавайки подрастващата публика по нов, интерактивен и неформален начин, взимайки предвид индивидуалните различия при възприемане и обръщане на внимание към обект или идея.

Една от програмите, разработена и надградена от Националния археологически музей в периода 2019–2024 година, е озаглавена „Археология за деца“ и включва няколко основни модула с продължителност от 90 минути, предвиждащи разказ, какво представлява науката археология, визуализация на „линията на времето“, кратка лекция по зададена тема, тематична обиколка на музея със специализирано пособие-водач и приложни занятия.

Модулът „От загадъчни знаци до писменост“ въвежда темата за писмените знаци, като при обиколката на постоянната експозиция учениците следва сами да открият показаните в пособието артефакти от праисторическата, античната и средновековната епоха. Значението и функцията на артефактите им се разкрива в хода на обиколката, след което с помощта на глина, подложка и нож за моделиране децата пресъздават праисторически печат (пинтадера) и розетата от Плиска по предварително зададен модел.

Модулът „Фантастични същества от миналото и кой ги е измислил“ задава темата за митологичните същества (кентаври, дракони, Горгона Медуза). След тематичната лекция децата осъществяват обиколка на зала „Праистория“ и зала „Трезор“ със специализираното пособие, откриват артефактите и музейният педагог разкрива техния контекст и значение под формата на беседа. Приложните занятия включват редене на пъзел с изображение на праисторическо

Обр. 3. Лятна школа за деца и ученици на Национална художествена академия. Рисуване на експонати в зала „Праистория“ (фотоархив на отдел Експозиции)
Fig. 3. National Academy of Art's summer school for children and pupils. Drawing of exhibits in the "Prehistory" hall, 2020 (Exhibition Department's fotoarchive)

митологично същество, „котко-жаба“ от селищна могила Караново, и рисуване на митологични същества върху хартия с цветни моливи.

Модулът „Безстрашните воини“ включва темите: „Въоръжението през вековете“, „Мадарският конник“ и „Средновековни български владетели и воини“. След лекцията и обиколката децата изработват предпазни тракийски наколенници от картон и станиол и редят пъзел с изображение на тракийския цар и военен предводител Севт III.

Сходно по съдържание е приложното ателие „Да си направим златен венец“, където освен работилницата учениците се запознават с едни от най-ценните тракийски съкровища, изложени в зала „Трезор“ на музея.

Модулът „Игрите и играчките в древността“ разказва на най-малките музейни посетители с какви игри и играчки са се занимавали малчуганите в праисторическа Европа, Египет, Тракия, Гърция и Рим с помощта на адаптирани карти, снимки, предмети и им предоставя възможността да поиграят на игрите, с които човечеството се е развличало откакто свят светува. В стремежа да социализираме музейните колекции чрез образование, предлагащо знание и удоволствие, разпределяме занятието в три отделни части. Първата стимулира богатото опознавателно изживяване на децата и учениците посредством интеракция с оригинални артефакти или с техни реплики. Специализираният разказ обяснява науката археология и представя основните периоди в културно-историческото развитие на българските земи в древността: праистория, Античност, Средновековие. Втората част включва адаптирани лекции за забавленията на хората в древността – музика, танц, театър, гладиаторски зрелища, детски играчки, ролеви и настолни игри. Третата част прилага метода „учене чрез преживяване“. Знанията от тематичния кръг „Игрите и играчките в древността“ са усвоявани от децата и учениците под

Обр. 4. Игрите и играчките в древността. Късноантичен фестивал „Бонония оживява“, 2022 г. (фотоархив на отдел Експозиции)
Fig. 4. The toys and games in the Antiquity. Late Antique festival “Bononia comes to life”, Vidin, 2022 (Exhibition Department’s fotoarchive)

форма на забавление. Практическите занятия включват игра на йо-йо, ашици, дама, рота (римска разновидност на морския шах), пъзела на Архимед и др.

Добра възможност за привличане на нова публика и реализиране на трайни образователни продукти в периода 2019–2023 година, насочени към учениците в прогимназиален и гимназиален етап на образованието, предоставиха трите поредни сесии на програмата „Образование с наука“ към МОН, чиито основни цели са дефинирани по следния начин: … „да подобри информираността и достъпа на учениците, учителите и работещите в сферата на образованието до институтите и музеите на БАН“ и … „да въведе иновативни практики и методи в обучението“.

В рамките на програмата НАИМ–БАН организира три поредни години (2019, 2020, 2021) т.нар. „Летни школи за деца и ученици“. Децата посещават всекидневно музея в рамките на пет работни дни (от понеделник до петък), като всеки ден се преподава различна тема и се провеждат свързани с нея практически занятия (игри и работилници). Темите са както следва: „В началото бе глината – пътешествие в праисторически времена“, „Удивителните траки – разказ за първия познат народ по нашите земи“, „България – земя на много цивилизации: запознаване с най-интересните предмети от културите на гърци и римляни“ и „Славните векове на българското царство“. Петият ден е запазен за провеждането на практическо занятие – „екскурзия“ сред античните руини на София (Археологически резерват Сердика–Средец), по време на обиколката учениците се опитват да разпознаят обектите на терен и да ги отбележат на предварително изготвена карта на античния град.

Доброто финансиране по програмата „Образование с наука“ предостави възможност за разработването на интерактивни дигитални продукти.

През 2020 г. във всяка от четирите зали, помещаващи постоянната експозиция на музея, бяха поставени интерактивни устройства предназначени за посетители в предучилищна и училищна възраст. Киоските, разказващи съответно за Праисторията, тракийските съкровища, Античността и Средновековието, съдържат адаптирана информация за контекста и отделни аспекти на артефактите в съответните зали, но също така и игри: пъзели, викторини, „открий десетте разлики“ и линия на времето, представяща развитието на отделните категории артефакти (съдове, накити, въоръжение) през различните епохи.

През 2020 година съвместно с New Age Studio бе създаден късометражният образователен филм „Децата в археологията“, разказващ на по-малките какво представлява науката археология, какви са професионалните задължения на археолозите, как предметите попадат в земята, а по-късно и в музея и защо са ценни за настоящето.

В периода 2021–2022 година НАИМ–БАН, отново в сътрудничество с New Age Studio, разработва четири късометражни образователни филма, адаптирани за подрастващи, разказващи за основните периоди от човешкото съществуване по българските земи: късната античност (IV–VI в.), средните векове (VII–XIV в.). Филмите са изцяло съобразени с учебните програми в училищата и са предоставени със свободен достъп в You tube канала на НАИМ–БАН, където понастоящем имат по около 9800 гледания. Натрупването на пет късометражни филма с обща продължителност около 1 час ни дадоха възможност да организираме т.нар. „Филмови следобеди за деца“.

През 2023 г., с цел подобряване на резултатите от музейното обучение, беше разработен продукт с виртуална и добавена реалност, ползващ VR-технология. При поставянето на VR-очилата децата се озовават във възстановка на Централна зала на Археологическия музей, където изслушват кратка лекция за Мадарския конник, след което имат възможността да го видят как препуска около тях заедно с хрътката си. Конникът се спира няколко пъти, понякога съвсем наблизо, и докато децата го наблюдават, дикторът подава специализирана информация за облеклото, въоръжението и ездаческите умения на ранносредновековните български аристократи.

Външни проекти и партньорства

През последните години Националният археологически музей е партньор в различни инициативи на държавни институции, неправителствени организации и частни лица. Практика е да съдействаме за онези проекти, които се доближават до собственото ни разбиране за музейно образование. Ще посоча два примера:

1. През август 2020 година НАИМ при БАН беше партньор на единадесетото издание на „Лятна академия за деца и ученици“ – културно-образователен проект на Националната художествена академия, гр. София и Фондация „Св. Пимен Зографски“ към Академията (обр. 3). През десетте години на своето реализиране проектът се утвърждава като дългоочаквано събитие за малките художници. С децата работят преподаватели и студенти от различни специалности на Академията. Организираните занятия създават възможности за получаване на основни знания и умения в следните направления: академично, експериментално, пленер, посещения на музеи и галерии, хепънинг. В изданията на Лятната академия се включват безплатно деца и младежи в неравностойно положение, с които работят студенти от магистърската програма „Арттерапия“. През 2020 г. програмата на Лятната академия беше посветена на културното наследство на София. В рамките на проекта се проведоха творчески ателиета по

Обр. 5. Игрите и играчките в древността. Българско училище „Атанас и Илия Пейкови“, гр. Рим, Италия, 2024 г. (фотоархив на отдел Експозиции)
Fig.5. The toys and games in the Antiquity. Bulgarian School “Atanas and Ilyia Peykovi”, Rome, Italy (Exhibition Department’s fotoarchive)

живопис, керамика, мозайка, плъст, иконопис, калиграфия, комикс, дизайн, анимация. Организираха се дейности в градските пространства на София, в музеи и галерии. Децата творяха през целия август, а в последните дни на месеца техните творби бяха включени във финална изложба в галерия „Академия“. Чрез специализирани беседи и интерактивни пособия ние въведохме малките ни посетители в науката археология и ги запознахме с богатата праисторическа култура на българските земи, и по-специално с постиженията на керамичното производство през новокаменната, каменно-медната и бронзовата епоха. Децата имаха възможността да разговарят с водещи научни специалисти и да нарисуват изложените в зала „Праистория“ истински постижения на праисторическото изкуство – богато украсени керамични съдове, антропоморфни и зооморфни фигурки на божества, модели на пещи, жилища и храмове.

2. През май 2023 г. в Музея се проведе събитие във връзка с проекта „Един ден в музея“ на издателство „Точица“, предвиждащ музейни разходки за деца и техните родители из някои от експозициите на водещите столични музеи, включени в детския музеен пътеводител „Още един ден в музея“ с автори Тодор Петев и Зорница Христова. В този случай музейният гид на децата е кукла-мъпет, кръстена Муз, която ги развежда из зала „Праистория“, показва им най-интересните артефакти, дава им възможност да се докоснат до материалите камък, мед, желязо, глина, да поиграят с реплики на съдове и култова пластика, дори да опитат праисторически лакомства – ядки и сушени плодове.

Извънмузейни инициативи

През 2020 и 2021 г. в контекста на програма „Култура“ към Столична община със съдействието на фондация „Съкровищата на България“ екип от НАИМ–БАН проведе „Открити уроци по археология“ (инициативата е дело на доц. д-р И. Чолаков и гл. ас. д-р М. Райчева). Обучението на ученици беше извършено на археологически обект „Късноантична вила и стопански комплекс” в землището на с. Мировяне, Софийско. Освен беседата, представяща археологическия обект и разкритите до този момент археологически структури и находки на място, беше предвидена и демонстрация с възможност за участие в етапите на полевата археологическа дейност със следните акценти: „Архитектура – какви строителни материали и техники са използвани за изграждането на вилата и как да ги разпознаем?“; „Керамика и кости – защо са толкова важни за археолозите фрагментите от керамични съдове и каква информация ни дават откритите във вилата кости от животни?“; „Флотация – как се промиват откритите по време на разкопки семена от различни селскостопански култури и какво могат да ни кажат те за диетата на древните хора?“; „Документация – работа с нивелир, лата и ролетка; как и защо се измерват координати на находки?“; „Металдетектор – как се откриват монети и други метални находки?“; „Находки – как изглеждат истински находки, открити на място във вилата, и каква информация ни дават те за поминъка и всекидневния живот на обитателите ѝ?“. Не липсваше и археологическа практика – работа в сондажите заедно с археолозите в реални археологически ситуации и с истински инструменти. След приключването на занятието и връщането на училищните групи в София, по желание от страна на участниците и инициатива на някои от учителите са проведени и викторини за любознателни ученици с награди за най-активните и знаещите.

През октомври 2022 г. по инициатива на Център за интерпретация на културното наследство и читалище „Цвят–1870, гр. Видин“ специалисти от Националния археологически музей осъществиха обучение на деца и ученици по история на играчките и античните игри. Придобитите знания бяха приложени на практика от учениците в контекста на късноантичен фестивал „Бонония оживява“, гр. Видин, част от събитията по проект „Живият Дунавски лимес“ (2020–2022) към програма „Interreg. Danube Transitional Program“ (обр. 4). Провеждането му на открито, в непосредствена близост до крепостта „Баба Вида“, позволи практикуването на активни игри (народна и небесна топка, дърпане на въже, търкаляне на обръч, сляпа баба). Участие в инициативата взеха и реенакторските групи Сдружение за автентични реконструкции Mos Maiorum Ulpiae Serdicae и DVX Anticae, които демонстрираха битка между римските легиони и варварски наемници. По време на фестивала, освен военната техника, бяха показани и антични традиции, професии, както и късноантична мода и прически. В последния ден на фестивала на видинския бряг акостира реконструиран римски кораб, тип лусория, пристигащ по течението на река Дунав с екипажа си от гребци чак от Майнц, Германия.

Практиката, форматът „Игрите и играчките в Древността“ да бъде изнесен извън музея, продължи и в периода 2023–2024 година с участието на НАИМ–БАН в международната инициатива „Европейска нощ на учените“ (29–30 септември 2023 г.), състояла се в подкуполното пространство на пл. „Независимост“ в София, и специализирани занятия за ученици в Българското училище „Асен и Илия Пейкови“ в Рим, Италия (обр. 5).